

Teater on kõige võimsam keel, kõige loovam, kuna see on lihtsalt kõikide keelte kogum: teater on sõna, liikumine, värvid, muusika, reaalsus ja unistused, emotsioonid ja ideed.

Augusto Boal

SISSEJUHATUS

Väikese inimese elu kulgeb kasvades ja õppides, ta vajab arenemiseks teadmisi ja oskusi. Õpetajateks on ümbritsev maailm kogu oma täiuses ja ebataiuses. Mängude kaudu õpitakse mõistma maailma ja tajuma seoseid ümbritsevaga. Lapsed mängivad ja etendavad nähtusi, mida nad päevast päeva enese ümber näevad ja kogevad. Õpetaja ülesanne on toetada seda, mis lapses on, kusjuures õpetaja hinnang on lapsele alati tähtis. Laps otsib õpetajalt sama, mida emaltki – turvalisust –, ning alles vähehaaval julgeb ta temast lahti lasta ja iseseisvalt tegutseda.

Tee väikelapse mängudest teadliku teatrimänguni on pikk, kuid mängivat last jälgides võib täheldada juba olulisi teatrielemente. Väikemees põristab tõsisel ilmel autoga mööda põrandat, pisike tüdruk hällitab nukku magama – need on mängud, mis jäljendavad elu, ja lood nendes mängudes kasvavad koos lapsega. Need spontaansed mängud vajavad nii kujutlus- kui ka sisseelamisvõimet ning mis kõige põnevam – mäng saab alguse, areneb ja leiab lahenduse ainult lapsele ainuomase mõtte ja vajaduse kohaselt. Mängitava loo loomulik osa on improvisatsioon, sest tegevusi ja sündmusi ette ei plaanita, kõik sünnib mängimise jooksul. Laps suhtleb oma nukuga: riidleb, lohutab, kallistab, kiigutab... Ta on nuku ema, kes hoolitseb oma lapse eest, ta on pannud end ema rolli, ta mängib ema.

Suuremad lapsed mängivad lasteaias ühiselt kodu, kus perekonnas on vanemad ja lapsed ning kus luuakse erinevaid mängusituatsioone. Suheldakse ka poe- ja arstimängudes. Multifilmidest pärit ninjakilpkonnad võitlevad tõe ja headuse eest poiste mängudes. Teatrimängu teemad ei tunne piire, tegevusvabadus on lapse jaoks väga oluline, sest läbi mängu muutub tema fantaasiamaailm reaalseks ja vallandub loovus.

Imeline teatrimaailm avaneb lapse ees eesriide avanedes. Siit algab päris teatri kogemus. Kui väike vaataja saab esimese teatrielamuse nukuteatrist, näeb laps kindlasti midagi omast – need on nukud, kes elavad oma mängudes ja lugudes. Draamateatri etendus ehk lapse mõistes suur teater võib avaldada sügavat muljet, sest siin toimub kõik nagu võluväl: pöörlev lava vahetuvate lavapiltidega, hiiglasuured liikuvad pilved, salapärasel moel ilmunud haldjad, tantsivad liblikad. See on päris teater, kus lapsed istuvad hiirvaikselt ja jälgivad toimuvat suure kaasaelamisega. Kuid teatrielamuse võib saada ka lihtsamates oludes: kodus, lasteaias, koolis, maaklubis – kõikjal, kus teatrit armastatakse ja selle vajalikkust ning mõju lapse arengule oluliseks peetakse.

Tänuväärset tööd teeb Eesti Harrastusteatri Liit, kus õpetajatele pakutakse teatrielamuse enesetäiendamise võimalusi, sh draama- ja teatriõpetuse kursused, mis on omandamas üha kasvavat populaarsust. Draamaõpetuse jõudmine kooli õppekavasse on ainult aja küsimus.

Püsivat huvi teatri vastu näitavad EHLi eestvedamisel juba traditsiooniks kujunenud kooliteatri maakondlikud ülevaatused ja vabariiklik teatريفestival, kus esinevad parimad kooliteatri näitetrupid. Ka erivajadustega lastele mõeldud teatrifestival „Savilind” on leidnud kindla koha teiste põnevate teatrimängude innustavate väiksemate ja suuremate ürituste reas ja siinkohal tänusõnad eestvedajatele.

Paljudes lasteaedades ja koolides osatakse hinnata teatrimängu tähtsust, lastele on antud võimalus olla nii vaataja kui ka teatritegija. Siin on olulisel kohal õpetaja huvi ja initsiatiiv, toimub see siis laste või õpetaja eestvedamisel, polegi tähtis. Tihti leiavad teatrimängud aset pärast teatrikülastust, kui muljed on veel värsked. Käepäraste vahenditega maskeerutakse võluriks võlukepiga ja võlujõu sõnadega saab mängukaaslasest väike hiir. Osad vahetatakse ja mäng hakkab otsast peale. Sügava mulje jätnud teatrielamus võib lapse mällu jätta kustumatu jälje, nii et ta ikka ja jälle tahab sellest rääkida. Nähtud etendusest joonistatakse pilte, vesteldakse ja arutatakse tegelaste käitumise üle. Hea ja halva teemakäsitluses (nt lasteaias hommikuringis, kooli vestlusringis või emakeeletunnis) otsitakse vastuseid tähtsatele küsimustele, võrreldakse end nähtud teatrikangelastega. Loova mängu kaudu, läbi lapse maailmanägemise, avaneb vähehaaval uks teatrikunsti saladustesse.

Teatrimäng lastega pole vaid vaheldusrikas ja põnev ettevõtmine, vaid suunab tähelepanu teatrikunstile tervikuna ja selle nn kõõgipoolle. Süvenemisel teatriteematisse võib avastada piltlikult öeldes mitmekorruselise hoone, mille vundamendiks on mäng ja mille katuseaknad avanevad maa-

ilma. Kõik, mis jääb vahepeale, moodustab mitmete korruste ja paljude us- tega ehitise, milles orienteerumiseks tuleb teed otsida. Kui huvi on piisavalt suur, avanevad ukSED nende teadmiste ja oskuste juurde, mis annavad tõu- kejõu teatrikunsti lähemalt tundma õppida ja veelgi enam – kogeda seda ühistes mängutegevustes lastega, rakendades mängu loomejõu lapse iga- külgseks arenguks.

Teatrimäng pakub rõõmu ja naudingut nii tegijatele kui ka pealtvaataja- tele, see võib kujuneda pidupäevaks nii koolis kui ka lasteaias, kus pealt- vaatajate pilgu all sünnib teatrimängu suur ime väikeste näitlejate esituses.

Käesolevas raamatus on vaatluse all teatrimängu võimalused lastega (lasteaias, koolis, huviringides). Metoodilises osas analüüsitakse ja süstema- tiseeritakse peamised teatrilased teadmised ja oskused lavastusidee tekkest kuni etenduse väljatoomiseni. Mäng – teatrimäng – näidend – proov – eten- dus, sillad nende vahele saab rajada mõtestatult ja järjekindlalt.

Esimesed tööetapid – mõtestatud plaan ja valmisolek – annavad näitliku ülevaate probleemidest ja nende arengusuundadest.

Ettevalmistavad teatrimängud toovad esile nendes peituvad mõjutegurid lapse arengu seisukohalt, antud harjutusvara (tähelepanu-, liikumis-, rütmi-, sõna- ja kujutlusmängud) loob soodsa pinnase edaspidiseks tööks näidendiga.

Vaatluse all on etenduse väljatoomisega seotud probleemid, vajamine- vad oskused lavastustöös (lavastusplaani koostamine, töö näidendiga, töö lastega prooviperioodil).

Käsitlust leiab etenduse kujunduslik külg – lavakujundus (dekoratsioo- nid, lavavalgustus, rekvisiidid), kostüümid (grimm) ja muusikaline kujun- dus, samas mõtestatakse nende osatähtsus etenduse loomeprotsessis. Tähele- panu all on ka etenduse korraldamise küsimus.

Näidendite valik on mitmekesine ja pakub loodetavasti igale õpetajale- teatritegijale midagi lavastamiseks. Repertuaaris leidub mängimiseks sobi- vat nii lasteaia- kui ka kooliealistele.

Raamatule on lisatud CD-plaat näidendites kasutusesoleva muusikaga. Muusikapalad on nummerdatud ja näidendite tekstides vastavates kohtades märgitud. Muusikapalade pikkust saab õpetaja omal äranägemisel regulee- rida vastavalt vajadusele. Nii mõnigi näidend algab nn muusikalise sisseju- hatusega, nt „Kaotsiläinud nukuke”, „Maailma väikseim jõulupuu” jt.

Minu teatritöö lastega ja koolinoortega on olnud otsinguline ja tule- muslik, siinjuures tänan kõiki lapsi, õpilasi ja õpetajaid meie ühise loomin- gulise koostöö eest, saadud kogemus annab julguse seda jagada ka teistele teatrihuvilistele.

HAKKAME LAVASTAMA

Mõtestatud plaan

Lasteaedades ja koolides toimuvad aasta tööplaani kohaselt mitmesugused üritused, kus lapsed esinevad. Muusika- ja tantsutundides omandatud oskused, aga ka emakeele tundides õpitud luuletused leiavad esinemiskavades oma kindla koha.

Jõulupidu, emadepäeva tähistamine, kevadpidu on teiste ürituste reas need suurpeod, mille ettevalmistamine algab juba mitu kuud enne planeeritud tähtpäeva. Väljakujunenud traditsioonid, sh näiteringi kaasamine, muudavad ettevalmistused mõnevõrra lihtsamaks, kuigi igal aastal tahetakse pidudesse tuua midagi uut. Aasta töökava planeerimine ja näidendi võtmine peo esinemiskavasse nõuab nii uutelt kui ka juba kogenud tegijatelt teatud ettevalmistusperioodi, sest lahendada tuleb eelnevalt mitmed küsimused idee tekkest kuni esimeste proovideni.

1. Kust leida repertuaari?
2. Milline repertuaar oleks jõukohane?
3. Millise peo osana näidend lavastatakse ja kuidas seda siduda peo temaatikaga? Üheks võimaluseks on korraldada omaette üritus, nt „Teatripäev lasteaias/koolis“.
4. Keda kaasata lavastusse (teatud vanuserühm, liitrühm, klass, näitering jne) ja kas vajaduse korral on õpetajad nõus näidendis kaasa lööma?
5. Kuidas jaotuvad tööülesanded (näidendi lavastamine ja õppimine, dekoratsioonide, rekvisiitide, kostüümide valmistamine), et ajakavaga hätta ei jääks?
6. Kas kasutada ka lastevanemate abi nt näidendi teksti õppimisel või kostüümide õblemisel?
7. Kas kavalehed oleksid vajalikud?
8. Kas näidend lavastatakse ühekordseks esituseks või seda on plaanis näidata ka mujal, nt teises lasteaias või koolis, lasteaias- või kooliteatrite ülevaatusel (sellega kaasnevad lisaproovid, kokkulepped, transpordiküsimus)?
9. Kas rahalisi vahendeid on piisavalt, nt kostüümide õblemiseks või dekoratsioonide valmistamiseks?

Kõik need küsimused vajavad meeskonnatööd ja leiavad ka kindlasti lahenduse, kuid selle eelduseks on õpetajate pühendumus ja arusaamine teatrimängu suurest kasutegurist arenevale lapsele.

Kui lavastuse väljatoomine on juba läbikäidud tee ja vastav tööjaotus väljakujunenud, siis mitmedki küsimused langevad ära, kuid vaatamata eelnevale töökogemusele, on ettevõtmine alati uus ja eksperimentaalne. Kõik etenduse väljatoomisele suunatud pingutused kannavad head vilja, kui osatakse ette kujutada lõpptulemust. Ebaõnnestumine võib tabada siis, kui pole selgust. Selgeks mõtlemine, arutlemine ja vaidlemine viivad alati edasi.

Paljud tähtsad küsimused kerkivad seoses repertuaariga. Näidendi valikul peaks lähtuma laste seisukohast, vanuseastmest, võimekusest, arenguvajadusest ja eelkõige huvist ning valmisolekust mängida näidendit.

Valmisolek

Teatriskäimise kogemus, teatriteemalised vestlused ja joonistused, teatrielemente sisaldavad rahva- ja laulumängud liikumis- või muusikatundides, kostüüminurga olemasolu laste spontaanseteks teatrimängudeks, samuti mänguvõimalused käpik- ja näpunukkudega või maskide abil, lauateatrimäng, kadri-, mardi- või volbripäeva tähistamise traditsioon, kus teatrielementidel (nt riietumine mardiks, kadriks, nõiaks) on tähtis osa – kõik see loob soodsa pinnase suuremaks ettevõtmiseks, nagu seda on näidendi õppimine.

Esinemised erinevatel üritustel luuletuste, laulu, pillimängu, liikumiskava või tantsuga annavad lastele esinemiskogemusi. Esinemisrõõmu tunneb iga laps, kui ta midagi hästi oskab, ja seda nii rühmasisestel üritustel kui ka suurema peo raames, esinemisjulgus kasvab iga esinemisega. Vastavalt vanusele ja arengule kujuneb lapses töötegemise oskus ja ta teab, et miski ei sünni ilma teatud pingutuseta. On rida põnevaid ja kasulikke mänge, mis sisaldavad erinevaid teatrielemente ja keskenduvad teatud oskuste arendamisele ja omandamisele.

Ettevalmistavad mängud

Tähelepanuvõime, kuulamisoskus, reaktsioonivõime, keskendumine ülesandele, mälu, kujutlusvõime, loogiline mõtlemine, mõttekiirus, rütmitaju, liikumine ja liigutuste valitsemine, tegutsemistäpsus, ruumis orienteerumine, oskus selgelt rääkida, eneseväljendusoskus, lugemisoskus, julgus, loovus ja fantaasia, emotsionaalsus, suhtlemisoskus, empaatiavõime, koostöö, viisakus, kannatlikkus – see loetelu kuulub lapse arengu seisukohalt nende oskuste, vajaduste ja võimete hulka, mis läbivad kõiki lasteaias õpitavaid aineid ja samas arendavad last tervikuna. Näidendi õppimisel on nad osaoskustena omavahel seotud tööprotsessis, mille aluseks on lavastatav lugu. Ettevalmistavad mängud aitavad ja suunavad lapsel aktiivse tegutsemise kaudu mõtestada ja omandada neid oskusi, mida edaspidi ka näidendi õppimisel vaja läheb.

Antud mängud pole otseselt seotud konkreetse näidendiga, kuigi juba väljavalitud näidendi olemasolul saab nii mõndagi neist vastavalt vajadusele kohandada. Mängud on liigitatud lähtuvalt mängutegevuste põhikomponentidest (tähelepanu, liikumine, rütm, sõna, kujutus). Mitmetes mängudes on nad ühendatud. Kirjeldatud mängu saab valikuliselt läbi viia nii rühma-, liikumis- kui ka muusikatundides.

